

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ «ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

11-12 ΜΑΪΟΥ 2004. ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Δρ Άλκηστις Χωρέμη-Σπετσιέρη

Διευθύντρια της Α' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

Η επιστροφή των Ολυμπιακών Αγώνων στη γενέτειρά τους ύστερα από 108 χρόνια, μετά την αναβίωσή τους από τον βαρόνο De Coubertin, αποτελεί ένα κοσμοϊστορικό γεγονός, που η Ελλάδα αποφάσισε να εορτάσει με ιδιαίτερες εκδηλώσεις. Το Υπουργείο Πολιτισμού ενόψει των Ολυμπιακών αγώνων του 2004, παράλληλα με τα έργα ανάπλασης και ανάδειξης στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία γύρω από την Ακρόπολη και τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, οργάνωσε και οργανώνει εκθέσεις, ημερίδες και συνέδρια με διάφορα θέματα. Έτσι ενέκρινε το αίτημα της Α' ΕΠΚΑ και χρηματοδότησε την διεξαγωγή του διεθνούς συνεδρίου με θέμα τους «Οι Αγώνες των Παναθηναίων», που εγκαινιάζουμε σήμερα μαζί με το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το οποίο ευχαριστούμε για την ευγενική παραχώρηση της αίθουσας αυτής.

Οι Ολυμπιακοί αγώνες ήταν οι αρχαιότεροι κατά διακόσια χρόνια από όλους τους άλλους αγώνες των διαφόρων ελληνικών πόλεων και οι σημαντικότεροι, λόγω και της παγκόσμιας συμμετοχής και απήχησης που είχαν στην αρχαιότητα. Ωστόσο, εκτός από τους Ολυμπιακούς και τους άλλους πανελλήνιους αγώνες (Πύθια, Ίσθμια, Νέμεα) υπήρχαν και οι τοπικοί αγώνες σε διάφορες Ελληνικές πόλεις προς τιμήν τοπικών θεοτήτων.

Οι αγώνες των Παναθηναίων, αν και τοπικοί της Αρχαίας Αθήνας κατά την ομώνυμη εορτή, προς τιμήν της πολιούχου θεάς Αθηνάς, ξεπέρασαν τα στενά όρια της πόλης-κράτους και έγιναν ευρύτερα γνωστοί. Τα Μεγάλα Παναθήναια ήταν η μεγαλύτερη και σημαντικότερη

από τις τοπικές εορτές, στην Ελλάδα, ισάξια ή και λαμπρότερη από τις πανελλήνιες. Εορτάζονταν κάθε τέσσερα χρόνια με τόση επισημότητα, που κατά τον 6ο-4ο αι. π.Χ. είχαν πανελλήνια αίγλη, ενώ τα Μικρά Παναθήναια, που γίνονταν κάθε χρόνο, είχαν τοπικό χαρακτήρα. Κατά τα Μεγάλα Παναθήναια εκτός από τις πολλές τελετουργίες και θυσίες, γίνονταν αγώνες ιππικοί, γυμνικοί (δηλαδή αγώνες στίβου) και μουσικοί, καθώς και λαμπαδηδρομία. Οι τελετές και οι αγώνες, που διαρκούσαν από 4-12 μέρες, έφθαναν στο αποκορύφωμά τους την 28η του μηνός Εκατομβαιώνος, (γύρω στον Δεκαπενταύγουστο), ημέρα των γενεθλίων της θεάς Αθηνάς.

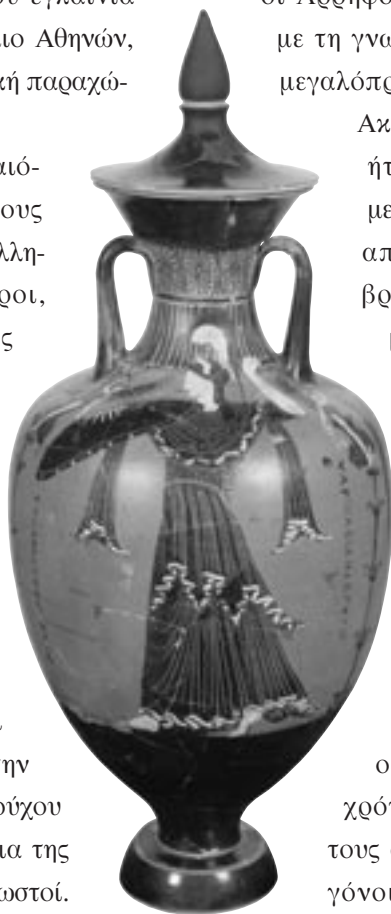
Κατά την ημέρα αυτή ο πέπλος, που είχαν υφάνει οι Αρρηφόροι και οι Εργαστίνες, μεταφερόταν με τη γνωστή από τη ζωφόρο του Παρθενώνα μεγαλόπρεπη πομπή από τον Κεραμεικό στην

Ακρόπολη. Οι αγώνες των Παναθηναίων ήταν οι μόνοι «χρηματίτες» αγώνες, με έπαθλα όχι συμβολικά, όπως στεφάνια από κλαδιά δένδρων ή φυτών, αλλά βραβεία μεγάλης χρηματικής αξίας:

μεγάλες ποσότητες ελαίου (400-5000 κιλά) μέσα στους περίφημους παναθηναϊκούς αμφορείς, χρυσά ή αργυρά στεφάνια και χρήματα, δηλαδή οικονομικά οφέλη αντίστοιχα με αυτά που έχει ένας σύγχρονος αθλητής. Τα έξοδα για την τέλεση των Μεγάλων Παναθηναίων ήταν υπέρογκα, όσο μιας εκστρατείας. Έτσι, μετά την περίοδο της

οικονομικής ευμάρειας των κλασικών χρόνων για να αντιμετωπισθεί η τέλεσή τους αναζητήθηκαν χορηγοί, εύποροι αστοί, γόνοι πλουσίων βασιλικών οικογενειών,

όπως της Περγάμου και της Αλεξανδρείας κ.ά.

Παναθηναϊκός αμφορέας, Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 20048.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ «ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

Τους λαμπρούς αυτούς αγώνες έχει ως θέμα το συνέδριο που εγκαινιάζουμε σήμερα με στόχο να προβληθεί η συμβολή τους στην κοινωνική, πολιτική και πνευματική ζωή της Αρχαίας Αθήνας, αλλά και στην καλλιτεχνική της παραγωγή για 10 περίπου αιώνες.

Η Α' ΕΠΚΑ συμμετέχοντας στις εκδηλώσεις εορτασμού των Ολυμπιακών αγώνων 2004 ολοκληρώνει και σύντομα θα παρουσιάσει: Τα έργα ανάδειξης των σημαντικότερων μνημείων της Αθήνας σε 6 αρχαιολογικούς χώρους, τη συντήρηση της Δυτικής Ζωφόρου του Παρθενώνα στο Μουσείο Ακροπόλεως που έγινε από την ΥΣΜΑ και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τα Παναθήναια, επίσης σε συνεργασία με την ΥΣΜΑ, τη νέα έκθεση στο Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς και σήμερα το συνέδριο με θέμα τους αγώνες των Παναθηναίων, με αφορμή τις εργασίες στα δύο αντιπροσωπευτικά μνημεία της ομώνυμης εορτής, την οδό των Παναθηναίων και τη ζωφόρο του Παρθενώνα.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι κατά τα έργα αποκατάστασης της οδού των Παναθηναίων στην Αρχαία Αγορά προέκυψαν νέα στοιχεία για την πορεία, τα επίπεδα και το πλάτος της αρχαίας οδού σε διάφορα σημεία κατά τις διάφορες εποχές. Με την ευκαιρία αυτή θα ήθελα να υπενθυμίσω το πιο σημαντικό εύρημα σχετικά με την εορτή των Παναθηναίων, που αποκαλύφθηκε προ ολίγων ετών στην περιοχή του Ελευσινίου της Αρχαίας Αγοράς. Πρόκειται για τμήμα αναθηματικού αναγλύφου του 4ου αι. π.Χ., όπου εικονίζεται το παναθηναϊκό πλοίο πάνω σε μικρούς τροχούς ή κατρακύλια. Όπως έχω υπογραμμίσει και στην πρόσφατη δημοσίευσή μου στην Αρχαιολογική Εφημερίδα του 2000, η σημασία του αναγλύφου αυτού είναι μεγάλη, γιατί διασώζει έστω και αποσπασματικά την παλαιότερη απεικόνιση του παναθηναϊκού πλοίου, το οποίο, όπως φαίνεται, ήταν πραγματική τριήρης και όχι πλοίο-άμαξα, και δεύτερον γιατί αποτελεί μια απτή μαρτυρία, ότι η «παναθηναϊκή ναυς» υπήρχε ήδη από την κλασική εποχή, τουλάχιστον από τον 4ο αι. π.Χ. Επιβεβαιώνεται έτσι και εικονογραφικά η παλαιότερη φιλολογική μαρτυρία σχετικά με το παναθηναϊκό

πλοίο του κωμικού ποιητού Στράτιδος στο έργο του «οι Μακεδόνες» του 402 π.Χ. Συγκεκριμένα αναφέρει, ότι «αναρίθμητοι άνδρες» με κόπο ανέβαζαν τον πέπλο με σχοινιά, σαν μεγάλο ιστίο, επάνω στον ιστό του πλοίου.

Η Α' Εφορεία, σε συνεργασία με τον Τομέα Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, οργάνωσε κατά τη σχολική χρονιά 2003-2004 ειδικό πρόγραμμα με θέμα «Τα Παναθήναια μέσα από τη Ζωφόρο του Παρθενώνα», το οποίο βασίστηκε στη μουσειοσκευή και στο Cd-Rom «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα» των Χατζηασλάνη - Μαυρομιάτη - Χωρέμη καθώς και στο νέο εκπαιδευτικό έντυπο με τίτλο «Των Αθήνηθεν Άθλων», το οποίο αναφέρεται στους αθλητικούς και καλλιτεχνικούς αγώνες καθώς και την πομπή των Παναθηναίων, όπως εικονίζονται σε αγγεία, γλυπτά και στη τη ζωφόρο του Παρθενώνα. Για το πρόγραμμα αυτό τυπώθηκε και η μεγάλη αφίσα με έναν Παναθηναϊκό αμφορέα σε φυσικό μέγεθος, που είδατε έξω και θα πάρετε μαζί με την αφίσα του συνεδρίου.

Στα τέλη του 2003 η ΕΦΑ, με αφορμή τις εργασίες της Εφορείας μας στην οδό των Παναθηναίων στην Αρχαία Αγορά και στη συντήρηση της Δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνα, είχε την ιδέα της διοργάνωσης του συνεδρίου με θέμα τους αγώνες των Παναθηναίων στα πλαίσια των εκδηλώσεων για τους Ολυμπιακούς αγώνες. Ο πρώην Πρόεδρος της κ. Φ. Στράτος κατόρθωσε να μας εξασφαλίσει κάποιες μικρές χορηγίες για την αντιμετώπιση ορισμένων προκαταρτικών, αλλά απαραίτητων δαπανών. Τον ευχαριστούμε θερμά, καθώς και τους χορηγούς, την εταιρεία TITAN και την αρχαιολόγο J. Binder.

Απευθυνθήκαμε τότε στον κατεξοχήν ειδικό για το θέμα των αθλητικών αγώνων στην αρχαιότητα και ειδικότερα των Παναθηναίων Καθηγητή κ. Π. Βαλαβάνη και στη Διευθύντρια του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας Τέχνης του Πανεπιστημίου Αθηνών κα Ό. Παλαγγιά και σε κοινή σύσκεψη αποφασίστηκαν οι λεπτομέρειες της οργάνωσης. Το αίτημα της διοργάνωσης του συνεδρίου υποβλήθηκε στο Τμήμα Συνεδρίων του ΥΠΠΟ, το οποίο το ενέκρινε και

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ «ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

το υποστήριξε με ειδική χρηματοδότηση, ενώ ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου κ. Γ. Μπαμπινιώτης παρεχώρησε ευγενώς την αίθουσα αυτή για τη διεξαγωγή των εργασιών του συνεδρίου και το Παλαιό Πανεπιστήμιο για το δείπνο των ομιλητών.

Δώδεκα χρόνια πέρασαν από τα προηγούμενα συμπόσια για τα Παναθήναια στο Darmouth και το Princeton της Αμερικής, όπου παρουσιάστηκαν διάφορα θέματα σχετικά με την εορτή: την ίδρυσή της, την τοπογραφία της περιοχής διεξαγωγής των διαφόρων δρώμενων της, τη συμβολή των ιππικών και άλλων αγώνων στην πολεμική εκπαίδευση και προπόνηση των εφήβων ώστε να γίνουν καλοί πολεμιστές, την ευανδρία, τη διαφορά των αγώνων των Παναθηναίων από τους άλλους αγώνες ως προς τα έπαθλα, που ήταν μεγάλης χρηματικής αξίας και όχι συμβολικά. Επίσης διατυπώθηκαν νέες απόψεις που αμφισβητούν ή προσθέτουν νέα στοιχεία σε παλαιές ερμηνείες της ζωφόρου του Παρθενώνα, που απεικονίζει τη μεγάλη πομπή των Παναθηναίων. Τέλος,

τονίστηκε η βαθύτερη σημασία και ο ρόλος της εορτής στην κοινωνική και πολιτική ζωή της Αρχαίας Αθήνας, αλλά και στην καλλιτεχνική παραγωγή της.

Ωστόσο καθώς τα Παναθήναια ήταν το σημαντικότερο και μεγαλοπρεπέστερο γεγονός στην Αρχαία Αθήνα κρίναμε, ότι άξιζε να εξετασθεί διεξοδικότερα ως προς το θέμα των αγώνων, με βάση νέες μελέτες, έρευνες και ευρήματα.

Τα επιμέρους θέματα που θα παρουσιασθούν είναι πρωτότυπα και αναφέρονται: στις καταβολές των Αγώνων, στη λαμπαδηφορία, στους δραματικούς αγώνες, στη συμμετοχή ελληνιστικών ηγεμόνων και του Ηρώδη Αττικού στα Παναθήναια, στα γλυπτά αναθήματα που σχετίζονται με τους αγώνες και, τέλος, στους περίφημους Παναθηναϊκούς αμφορείς, τα πολύτιμα έπαθλα που δίδονταν στους νικητές των αγώνων. Όλα τα πιο πάνω θέματα θα αποτελέσουν, νομίζω, μια νέα συμβολή στη γνώση μας για τους αγώνες των Παναθηναίων, καθώς πρόκειται να εκδοθούν και πρακτικά.

Λεπτομέρεια από
παναθηναϊκό αμφορέα,
Αθήνα, Εθνικό
Αρχαιολογικό Μουσείο
20048 (363/62 π.Χ.).